Stockholms läns landsting

Landstingsrådsberedningen

SKRIVELSE
2015-10-21

LS 2015-0983

Landstingsstyrelsen

Yttrande över betänkandet - Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52)

Föredragande landstingsråd: Anna Starbrink

Ärendebeskrivning

Justitiedepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att yttra sig över betänkandet Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52).

Förslag till beslut

Landstingsrådsberedningen föreslår landstingsstyrelsen besluta

att avge yttrande till Justitiedepartementet över betänkandet Rapport från Bergwallkommissionen, SOU 2015:52, i enlighet med landstingsdirektörens förslag till yttrande.

Landstingsrådsberedningens motivering

Den s k Bergwallkommissionen har haft som uppdrag att redovisa rättsväsendets och sjukvårdens agerande i samband med de brottmålsprocesser som ledde till att Sture Bergwall dömdes för åtta mord.

Bergwallkommissionen anser att staten och landstingen bör ägna ökad uppmärksamhet åt rättspsykiatrin och den psykiatriska tvångsvården. Kunskapsutvecklingen inom området måste förstärkas.

Landstingsstyrelsen delar kommissionens uppfattning om att kunskapsutveckling är viktig inom den rättspsykiatriska vården. Det är även viktigt med systematiska kunskapsöversikter och att en översyn görs av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv.

Utgångspunkten måste vara att all vård ska vara kunskapsbaserad. En annan viktig utgångspunkt är att ett vetenskapligt synsätt genomsyrar

vården. Vården måste grunda sig på vetenskap och beprövad erfarenhet. Det är också angeläget att vården följs upp och att rapportering av vårdinsatser görs till olika kvalitetsregister. För att vårdprocessen ska vara strukturerad är det viktigt att vårdprogram finns och tillämpas för olika diagnoser och tillstånd.

I vården av Bergwall verkar inte konsekvenserna av användningen av bensodiazepiner och smärtstillande läkemedel ha beaktats i tillräcklig omfattning. Terapier med bortträngda minnen i vuxen ålder och återgestaltning verkar inte varit förankrade i vetenskaplig forskning. Med dagens kunskap är det tveksamt om Bergwall över huvudtaget skulle ha behandlats med dynamisk psykoterapi.

Dessa beskrivningar av händelser i vården av Bergwall pekar på ett behov av väl förankrade riktlinjer för den rättspsykiatriska vården och att dessa tillämpas i praktiskt vårdarbete. Dessutom måste beprövad erfarenhet omprövas fortlöpande. Det är även viktigt att finna former för att snabbt kunna sprida ny medicinsk kunskap inom den rättspsykiatriska vården.

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 29 september 2015
Förslag till yttrande
Sammanfattning av betänkandet-Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52)

Torbjörn Rosdahl

Anna Starbrink

Carl Rydingstam

Landstingsstyrelsens förvaltning
Landstingsdirektörens stab

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2015-09-29

LS 2015-0983

Landstingsstyrelsen

Ankom
Stockholms läns landsting
2015 -10- 07
Dnr LS 2015-0983
Rotel I

Yttrande över betänkandet - Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52)

Ärendebeskrivning

Justitiedepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att yttra sig över betänkandet Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52).

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 29 september 2015
Förslag till yttrande
Sammanfattning av betänkandet-Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52)

Förslag till beslut

Landstingsstyrelsen föreslås besluta

att avge yttrande till Justitiedepartementet över betänkandet Rapport från Bergwallkommissionen, SOU 2015:52, i enlighet med landstingsdirektörens förslag till yttrande.

Förvaltningens förslag och motivering

Sammanfattning
Stockholms läns landsting har getts möjligheten att yttra sig över Bergwallkommissionens betänkande, Rapport från Bergwallkommissionen. Förvaltningen är positiv till utredningens förslag om en ökad kunskapsstyrning inom den rättspsykiatriska vården.

Bakgrund
Bergwallkommissionen har haft i uppdrag att utreda och redovisa rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de brottsmålsprocesser som ledde till att Sture Bergwall blev dömd för åtta mord. Kommissonen har också haft i uppdrag att ta ställning till om det föreligger ett förändringsbehov. Utredningen fokuserar främst på rättsväsendets hantering av brottsmålsprocessen. En del av kommissionens arbete har dock fokuserat på rättspsykiatrins agerande i sammanhanget.

Bergwallkommissionen anser att staten och landstingen behöver ägna ökad uppmärksamhet åt rättspsykiatrin och den psykiatriska tvångsvården. Kunskapsutvecklingen inom området behöver förstärkas. Utredningen föreslår att regeringen ska ge Vetenskapsrådet i uppdrag att göra en översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv. Kommissionen föreslår också att regeringen bör ge Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) i uppdrag att se över på vilka områden inom rättspsykiatrin som det finns behov av systematisk kunskapsöversikt.

Utredningen föreslår vidare att staten och landstingen bör arbeta gemensamt för att utveckla den rättspsykiatriska vården ytterligare. I utredningen lyfts exempel på vad ett sådant arbete skulle kunna omfatta. Det handlar om nationella riktlinjer och utvecklade vårdprogram, ökad användning av det rättspsykiatriska kvalitetsregistret, utveckling av vetenskapligt baserade vårdprogram, vidgad kollegial samverkan samt certifiering av verksamheter.

Överväganden
Förvaltningen delar kommissionens uppfattning om att en stärkt kunskapsstyrning inom den rättspsykiatriska vården kan ge en ökad kvalitet och mer jämlik vård. Förvaltningen ställer sig bakom utredningens förslag att ge Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) i uppdrag att inventera på vilka områden inom rättspsykiatrin det finns behov av systematiska kunskapsöversikter. Förvaltningen välkomnar också en eventuell översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv.

Ekonomiska konsekvenser av beslutet

Beslutet har inga ekonomiska konsekvenser

Miljökonsekvenser av beslutet

I enlighet med landstingets Miljöpolitiska program 2012-2016 har hänsyn till miljön beaktats och slutsatsen är att det inte är relevant med en miljökonsekvensbedömning i detta ärende.

Toivo Heinsoo
Landstingsdirektör

Landstingsstyrelsen

YTTRANDE
2015-11-03 LS 2015-0983

Yttrande över betänkandet – Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52)

Stockholms läns landstings yttrande avser betänkandets förslag kring utveckling av den rättspsykiatriska vården i kapitel 14.7, Förstärkt kunskapsstyrning inom rättspsykiatrin.

Stockholms läns landsting delar kommissionens uppfattning om att en stärkt kunskapsstyrning inom den rättspsykiatriska vården kan ge en ökad kvalitet och mer jämlik vård.

Stockholms läns landsting ställer sig bakom kommissionens rekommendationer till regeringen att ge Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) i uppdrag att inventera på vilka områden inom rättspsykiatrin det finns behov av systematiska kunskapsöversikter. Stockolms läns landsting välkomnar också en eventuell översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv.

Stockholms läns landsting delar kommissionens syn att staten och landstingen bör arbeta gemensamt för att utveckla den rättpsykiatriska vården. De utvecklingsområden som lyfts fram i utredning är en bra utgångspunkt för fortsatt arbete. Det rör sig om nationella riktlinjer och utvecklade vårdprogram, ökad användning av det rättspsykiatriska kvalitetsregistret, utveckling av vetenskapligt baserade vårprogram, vidgad kollegial samverkan samt nationell samordning genom till exempel certifiering.

Ankom
Stockholms läns landsting
2015 -07- 15
Dnr LS 2015-0983

Sammanfattning

Vårt uppdrag har varit att utreda och redovisa rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de brottmålsprocesser som ledde till att Sture Bergwall blev dömd för åtta mord. Uppdraget har även omfattat advokaters och sakkunnigas agerande i samband med de aktuella processerna. Härutöver har vi haft att analysera om det förekommit brister i agerandet och, om bristerna varit strukturella, ta ställning till om det föreligger ett förändringsbehov.

Vid vår granskning av de olika aktörernas agerande har vi bland annat gått igenom förundersökningar och tingsrättsakter, vallnings- och rekonstruktionsfilmer, Sture Bergwalls journal från Säters sjukhus och därutöver träffat ett stort antal inblandade aktörer.

Inledningsvis bör framhållas att brottmålsprocesserna har inneburit stora utmaningar för såväl rättsväsendet som vården. Det har varit fråga om en misstänkt som varit psykiskt sjuk och som redan tidigare var dömd för våldsbrott när han började erkänna mord som skett för länge sedan. Vår bedömning sker efter återtagna erkännanden och upphävda domar.

Vår granskning och analys utvisar i huvudsak följande.

En grundförutsättning för det efterföljande händelseförloppet var att Sture Bergwall själv berättade om morden, gick in i rollen som oberäknelig och hänsynslös mördare samt erkände morden vid huvudförhandlingarna. Att en psykiskt sjuk person erkänner mord utgör dock inte en tillräcklig förutsättning för fällande domar. Vid vår granskning har vi iakttagit ett flertal bristfälliga ageranden som i olika grad bidrog till att Sture Bergwall blev misstänkt, åtalad och dömd.

I utredningsarbetet tog polis och åklagare stor hänsyn till Sture Bergwalls särart och särskilda förutsättningar, något som bland annat påverkade hur utredningsarbetet bedrevs och hur man ställde sig till de uppgifter han lämnade. En allt för okritisk anpassning

skedde till Sture Bergwalls egen förklaring till varför han hade så svårt att lämna korrekta och utförliga uppgifter, nämligen att det var svårt att närma sig och berätta om minnena från morden och att han, som en följd av det, även kunde lämna avsiktligt felaktiga uppgifter, så kallade ”medvetna avvikelser”. Förklaringen tycks inte ha ifrågasatts av utredarna. En bidragande orsak till det var sannolikt den legitimitet som förklaringsmodellen, i vart fall indirekt, fick av såväl Sture Bergwalls psykoterapeuter som den psykolog som anlitades som rådgivare till polis och åklagare. Utredarnas tilltro till förklaringsmodellen innebar att knapphändiga eller felaktiga svar inte behövde betyda annat än att Sture Bergwall hade svårt att berätta eller att det handlade om ”medvetna avvikelser”.

Den rådgivande psykologen förespråkade dessutom en kognitiv förhörsmetod för att hjälpa Sture Bergwall att minnas. Metoden anpassades dock inte till att det, i de specifika fallen, var av stor betydelse att utredningsfynd inte förmedlades till Sture Bergwall vars erkännanden skulle kontrolleras mot faktiska fynd och omständigheter. Följden blev att man i flera avseenden frångick sedvanliga förhörs- och utredningsmetoder och att Sture Bergwall på olika sätt kom att bli vägledd i sitt berättande. Han fick även kännedom om vissa omständigheter som hans erkännande egentligen borde kontrollerats mot.

Även under rättegångarna togs särskild hänsyn till Sture Bergwalls särskilda förutsättningar vilket innebar att tingsrätterna godtog ett sämre underlag för sin bedömning. Tingsrätterna avsade sig även delar av det kontrollsystem som finns inbyggt i processordningen till skydd för den enskildes rättssäkerhet. Bland annat tilläts åklagaren att höra förhörsledaren och andra poliser om vad Sture Bergwall hade berättat under förundersökningen. Detta tycks ha skett utan någon kontroll mot det bakomliggande förhörsmaterialet.

Förundersökningarna bedrevs inte tillräckligt brett och förutsättningslöst och med beaktande av alternativa händelseförlopp. Utredarna och åklagaren måste i flera fall anses ha frångått den lagstadgade objektivitetsprincipen. En bidragande orsak till det var sannolikt att de mer tongivande aktörerna – det vill säga förhörsledaren, åklagaren, Sture Bergwalls psykoterapeut från våren 1994 och den rådgivande psykologen – bibehöll sina roller under hela den tid som utredningarna pågick. Inom denna grupp tycks det ha utvecklats ett grupptänkande och en strävan efter samsyn. För-

utom ett stort antal kontakter mellan utredarna och psykoterapeuten kring hanteringen av Sture Bergwall närvarade psykoterapeuten vid flera förhör samt vid flertalet vallningar, rekonstruktioner och domstolsförhandlingar. Den viktigaste förmedlande länken mellan brottsutredningarna och psykoterapin var dock Sture Bergwall själv.

Härutöver påverkades utgången av att tingsrättsförhandlingarna inte var kontradiktoriska till sin karaktär eftersom såväl åklagaren som försvaret argumenterade för fällande domar. Med undantag för den sista rättegången, där målsägandebiträdet argumenterade för en fällande dom, ifrågasattes varken erkännandets riktighet eller det sätt som utredningarna lades fram inför domstolen. Vår bedömning är att åklagaren inte presenterade utredningarna på ett tillräckligt objektivt och rättvisande sätt. Det faktum att Sture Bergwalls advokater inte särskilt uppmärksammade bristerna i åklagarens presentation eller andra brister i utredningsarbetet kan förklaras utifrån advokatens lojalitetsplikt mot klienten. Så länge advokaterna inte var övertygade om Sture Bergwalls oskuld hade de att utgå från Sture Bergwalls erkännande av morden och dennes önskan att bli dömd.

Tingsrätterna bedömde inte tillräckligt noggrant utredningarnas fullständighet och analyserade inte heller hur eventuella brister inverkade på bevisvärderingen. Vidare tycks tingsrätterna inte ha ställt tillräckligt höga krav på vilken bevisning som krävs för att kunna döma någon för mord. Avsaknaden av kontradiktion kan ha varit en bidragande orsak även till det.

Trots att rättegångsbalken föreskriver att domstolssakkunniga ska vara ojäviga hade samtliga som förordnades i varierande grad anlitats av åklagaren redan under förundersökningarna och i de flesta fall även avgett utlåtanden till denne. Därmed uppstod en risk för jäv. Jävsproblematiken var särskilt påtaglig för den rådgivande psykologen och för den rättsläkare som återkommande anlitades i utredningarna.

Vi ser anledning att ifrågasätta om den rådgivande psykologen i sin roll som domstolssakkunnig i alla delar förmedlade kunskap som var grundad på vetenskap och beprövad erfarenhet. Vidare tydliggjorde han inte att uppgiften om att Sture Bergwall hade varit utsatt för övergrepp som barn, en uppgift som utgjorde en förut-

sättning för hans utlåtande vid vissa av rättegångarna, inte hade stöd i något annat än Sture Bergwalls egna uppgifter.

Under hela den period som Sture Bergwall erkände och dömdes för mord medicinerades han med bensodiazepinpreparat. Kunskapen om att bensodiazepiner kan leda till att hämningar släpper var vid den aktuella tiden begränsad. Däremot var det välkänt att preparaten var beroendeframkallande, något som i sig borde ha föranlett en större försiktighet från vården. Sture Bergwall kom att utveckla ett svårt läkemedelsberoende.

Teorierna om bortträngda minnen och om att traumatiska barndomsupplevelser kunde återgestaltas i senare händelser – i Sture Bergwalls fall mord – var vid tiden omdiskuterade och i viss mån kontroversiella. Det tycks som om den psykoterapi som Sture Bergwall fick på Säters sjukhus bland annat syftade till att hjälpa Sture Bergwall att ta fram bortglömda minnen dels om barndomshändelser, dels om de mord som antogs återgestalta barndomshändelserna. Psykoterapeuterna förefaller inte i tillräcklig utsträckning ha beaktat risken för att falska minnen kunde skapas eller att Sture Bergwall uppmuntrades att fabulera. Visserligen behöver psykoterapi inte syfta till annat än att patienten ska må bättre. Psykoterapeuterna kände dock väl till att uppgifter som kom fram under terapin användes i mordutredningarna.

Mot denna bakgrund har vi gjort följande överväganden.

Flera av de brister vi iakttagit har varit en följd av enskilda aktörers förhållningssätt och bedömningar. Den tid som nu förflutit sedan utredningsarbetet genomfördes och morddomarna meddelades innebär att tidsandan i dag är en annan och att samhället delvis ser annorlunda ut. Flera av de områden vi granskat har utvecklats och vissa förändringsbehov som vi uppmärksammat har därför redan tillgodosetts eller är på väg att tillgodoses.

Vi anser att vikten av polisers och åklagares objektivitetsplikt bör betonas starkare. Vi ansluter oss därför till Förundersökningsutredningens förslag (SOU 2011:45) om att objektivitetsprincipen bör regleras i lag även för åtgärder som vidtas innan en förundersökning har inletts samt efter att åtal har väckts.

Det är en strukturell brist att en och samma åklagare tillåts ansvara för flera omfattande och svårbedömda mordutredningar samt åtalsbeslut avseende samma misstänkt. Detsamma gäller frånvaron av granskning och kontroll av utredningsarbetet. Dessa bris-

ter har föranlett riksåklagaren att inleda ett omfattande förändringsarbete. Eftersom det föreliggande förändringsbehovet kräver detaljerade regleringar anser vi att förändringsarbetet även fortsättningsvis bör bedrivas inom Åklagarmyndigheten.

Rikspolisstyrelsens instruktioner för rekonstruktioner vid förundersökning om brott (RPS Rapport 1994:12) bör kompletteras och eventuellt omarbetas. Ett sådant utvecklingsarbete hör naturligen hemma inom Polismyndigheten, som bör få ett särskilt regeringsuppdrag.

Poliser i brottsutredande tjänst bör kontinuerligt uppdateras om förhörs- och utredningsmetoder, rådande kunskapslägen och nya forskningsrön. Objektivitetsprincipen och efterlevnaden av den bör återkommande diskuteras i organiserad form. Polismyndigheten bör få ett särskilt regeringsuppdrag att överväga om stödet till metod- och kunskapsutveckling är rätt avvägt.

Vi vill framhålla vikten av att domstolar alltid behåller ett självständigt förhållningssätt till parterna och att domstolarna utövar processledning med särskilt beaktande av den enskildes rättssäkerhet och en strävan efter bästa möjliga bedömningsunderlag. Såvitt gäller domstolens ansvar för utredningens fullständighet ansluter vi oss till Straffprocessutredningens förslag (SOU 2013:17) som innebär en begränsning av domstolens materiella processledning och att svagheter i bevisningen i stället ska gå ut över åtalet och leda till att åtalet ogillas.

Trots att sakkunnigutlåtanden vanligtvis får stort genomslag i domstolarnas bevisvärdering kvalitetssäkras inte sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol. Möjligheten att inrätta ett system för kvalitetssäkring av sakkunnigutlåtanden bör utredas.

Vi anser att staten och landstingen behöver ägna ökad uppmärksamhet åt rättspsykiatrin och den psykiatriska tvångsvården. Kunskapsutvecklingen behöver förstärkas. Regeringen bör ge Vetenskapsrådet i uppdrag att göra en översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv. Regeringen bör även ge Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) i uppdrag att se över på vilka områden inom rättspsykiatrin som det finns behov av systematiska kunskapsöversikter.

Till betänkandet har även fogats en underlagspromemoria av Kjell Asplund.